

Соціально-психологічні основи підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності

Відродження української держави на засадах демократії та гуманізму передбачає створення умов для особистісного розвитку й творчої самореалізації кожного громадянина України. Першочерговості набуває питання розвитку національної освіти, зокрема, розробки шляхів удосконалення професійної майстерності майбутніх фахівців, що зумовлено закономірностями суспільного розвитку і потребами ринку праці. Заклади освіти вимагають сьогодні високоосвічених, інтелігентних, соціально зрілих і творчо спрямованих спеціалістів, які б сприяли підвищенню інтелектуального потенціалу нації, всебічному розвитку особистості як найвищої цінності суспільства. Таким чином, визначення соціально-психологічних аспектів професійної підготовки майбутнього фахівця є актуальною проблемою як для системи освіти в цілому, так і для спеціалістів, які прагнуть до самореалізації, визнання та досягнень у професійній діяльності.

Аналіз літературних джерел показав, що психологія формування готовності до професійної діяльності, оволодіння студентом професійними знаннями, вміннями та навичками вивчалася рядом українських і зарубіжних дослідників, зокрема: Г. Балл, В. Бочелюк, Л. Долинська, Г. Костюк, Т. Кудрявцев, М. Левченко, С. Максименко, О. Мешко, Є. Мілерян, В. Моляко, О. Мороз, О. Пенькова, П. Перепилиця, М. Пряжніков, В. Рибалка, Н. Побірченко, М. Савчин, М. Смульсон та ін. Проблеми підготовки психолого-педагогічних кадрів, профдіагностики і профвідбору до психолого-педагогічної професії розглядали К. Вербова, Г. Парамей, Л. Пуховська, Г. Радчук та ін. Психологічні основи розвитку і становлення майбутніх психологів вивчали Г. Абрамова, І. Андрійчук, І. Баклицький, Ж. Вірна, Г. Гребенюк, Д. Гриджук, Ф. Думко, Г. Запорожцева, І. Зязюн,

Є. Климов, М. Козяр, Л. Кондрашова, М. Корольчук, С. Кучеренко, М. Логачов, І. Мартинюк, О. Охременко, Л. Орбан та ін.

Незважаючи на посилену увагу вчених до проблем підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності, деякі питання, зокрема, визначення змісту соціально-психологічних основ підготовки професіоналів, залишилися поза увагою дослідників. Для того, щоб розкрити зазначену нами тему ми спершу розглянемо її основні дефініції.

Так, автори “Великого тлумачного словника сучасної української мови” подають таке формулювання основ: “Основи – головні засади, підвалини чого-небудь провідні принципи, правила, якими хто-небудь постійно керується в житті, діяльності; найважливіші, вихідні положення чого-небудь (науки, теорії і та ін.)” [19, с. 861]. У контексті нашого дослідження – основи – це визначальні домінанти на яких ґрунтується вся навчально-теоретична, а також і практична підготовка майбутнього фахівця до професійної діяльності.

У сучасній “Енциклопедії освіти” зазначено, що “Підготовка до трудової діяльності – це планомірні, організовані заходи, спрямовані на засвоєння професійних знань, оволодіння вміннями і навичками, формування професійно важливих якостей особистості, що відповідають вимогам професії. Здійснюється в системі неперервної професійної освіти, починаючи з трудового виховання і профільного навчання у вищих навчальних закладах, інститутах післядипломної освіти та на курсах перепідготовки кадрів” [21, с. 676]. Отже, підготовка до трудової діяльності передбачає, передусім, розвиток і формування особистості, яка здобуває певну професію, ґрунтуючись на соціально-психологічних основах, що спрямовують процес фахової підготовки на успішне становлення майбутнього професіонала.

Професіонал, на нашу думку, це психологічно зріла, всебічно та гармонійно розвинена особистість, яка, опираючись на здобуті знання під час навчання, прагне максимально реалізувати свої фахові уміння, практичні навички та творчі здібності для досягнення успіху у професійній сфері.

У процесі розвитку людини як особистості професійна діяльність відіграє провідну роль. Особистість, у більшості випадків, формується, проявляється й удосконалюється у професійній діяльності. На думку вчених Б. Ананьєва та Б. Ломова, особливості особистості фахівця мають вплив на процес і результат професійної діяльності водночас, саме формування людини як особистості значною мірою відбувається в ході професійної діяльності та під її впливом – тут спостерігаємо існування двостороннього, нерозривного зв'язку між формуванням особистості та професійною діяльністю [1; 14], який відіграє важливу роль у вдосконаленні професіонала.

Згідно з аналізом наукової літератури, присвяченій розгляду професійного розвитку та професійної підготовки людини, підкреслюється, що цей процес тісно пов'язаний з соціалізацією людини, що передбачає освоєння нею нових соціальних ролей і формування якостей та здібностей, необхідних для виконання суспільних функцій. Їхній взаємозв'язок полягає в тому, що в ході професіоналізації людина освоює найважливішу, з точки зору інтересів суспільства, соціальну роль – професію, що володіє певним статусом і престижністю. Її освоєння відбувається, в основному, в рамках тих самих інститутів, в яких набуваються і вдосконалюються найважливіші якості людини (школа, професійно-технічний навчальний заклад, вищий навчальний заклад, професійне співтовариство тощо). Проте етапи соціалізації за часом і змістом найчастіше збігаються з етапами професіоналізму.

Проблему професіоналізму педагогічних фахівців із позицій компаративістики висвітлює Л. Пуховська. Досліджуючи генезис поняття “професіоналізм”, учена порівнює концепції “вузького” та “широкого” професіоналізму (терміни “вузький професіоналізм” та “широкий професіоналізм”, були введені в 70-х роках під час полеміки щодо двох концепцій професіоналізму педагога). На її думку, “вузький професіоналізм” обмежує поле діяльності педагога в часі та просторі, події в освітньому житті розглядаються ізольовано від навколишнього середовища, уміння педагога

виводяться з досвіду, професійні цінності базуються на автономній професійній діяльності. “Широкий професіоналізм” розширює поле педагогічної діяльності, вміння педагога ґрунтуються на поєднанні практики та теорії, цінність професії базується на професійному співробітництві [30, с. 8].

Філософська концепція академіка І. Зязюна визначає професіоналізм як поєднання професійної культури та професійної самосвідомості, що дозволяє педагогу на високому рівні здійснювати фахову діяльність.

На нашу думку, професіоналізм – це майстерність володіння певною професією, яка вимагає постійного вдосконалення фахових навичок, прагнення і здатності до професійного розвитку та творчого росту, керуючись вимогами сучасного суспільства до певного виду діяльності.

У другій половині ХХ століття західними вченими не раз робились спроби синтезувати й обґрунтувати певний набір критеріїв, які регламентують професійну діяльність і професію як таку. Однією з найбільш вдалих спроб у цьому напрямі за визнанням науковців є обґрунтована Е. Хойлі “ідеальна модель професії”. Вона включає наступні критерії:

1. Поняття “професія” пов’язується з видами діяльності, які репрезентують провідну соціальну функцію.
2. Виконання цієї функції вимагає високого ступеня майстерності.
3. Майстерність виявляється як у стандартизованих, так і в нових нетипових ситуаціях діяльності.
4. Крім знань, які отримані через досвід (так званих “рецептурних знань”), необхідні певні систематичні знання; їхнє здобуття вимагає досить тривалого періоду навчання в системі вищої освіти.
5. Під час навчання та професійної підготовки здійснюється інтеграція (соціалізація) в професійні цінності.
6. Професійні цінності мають тенденцію до центрування на інтересах замовників або клієнтів, а також на визнанні вищості цих інтересів; до певної міри вони відбиваються в етичному коді професії.

7. Вихід на практичні рішення в різних нестандартних ситуаціях на основі застосування вмінь, що базуються на знаннях, вимагає свободи для власних суджень і дій професіонала.

8. У зв'язку зі спеціалізацією професійної практики, організовані професії повинні мати: сильний вплив на формування громадської думки та політики; високий рівень контролю щодо професійної відповідальності; високий ступінь автономії членів професії стосовно держави.

9. Тривалий термін професійної підготовки й освіти, відповідальність, центрування на інтересах замовників обов'язково винагороджується престижем професії та відповідним рівнем заробітної платні.

Представлені критерії, безумовно, не можна розглядати як завершений й універсальний еталон, що визнається світовим педагогічним співтовариством. Проте застосування синтезованих І. Хойлі критеріїв як ідеальної моделі дає змогу зрозуміти сутність руху за професіоналізацію праці педагога на Заході, а також порівняти деякі характеристики цього феномену в різних соціокультурних контекстах. Термін “професіоналізація” використовується щодо процесу, в ході якого викладацька діяльність все більше набуває ознак професії, рухаючись до її вищого рівня [30, с. 10-11].

Професійне становлення, будучи “формуванням” особистості, адекватної вимогам професійної діяльності, припускає використання сукупності розгорнутих у часі прийомів соціальної взаємодії особистості, включення її в різноманітні професійно значущі види діяльності. Такий підхід до розуміння процесу соціалізації дозволяє говорити про те, що особистість у цьому процесі повинна змінитися так, щоб відповідати вимогам професійної діяльності [4].

Отже, професійне становлення, крім необхідності відповідати вимогам конкретної професійної діяльності, повинне розглядатись у контексті вирішення професійно важливих завдань, що поступово ускладнюються та сприяють оволодінню фахівцем необхідним комплексом

професійно значимих ділових, особистісних, комунікативних, моральних якостей тощо.

Становлення особистості професіонала, як правило, має свої характерні особливості, зумовлені об'єктом діяльності. У свою чергу, професійна підготовка майбутніх фахівців повинна здійснюватись із урахуванням існуючих і перспективних вимог, що висуває до неї діяльність. Результатом фахової підготовки є готовність до професійної діяльності.

Готовність у прямому сенсі має два значення. Перше – це згода зробити що-небудь, у другому ж, як стан, при якому все зроблено, все готово для чого-небудь [33, с. 417].

Російський вчений В. Сластьонін виділяє такі складові частини професійної готовності майбутнього фахівця до діяльності:

1. психологічна готовність – сформованість певного рівня направленості на професійну діяльність;
2. практична готовність – наявність сформованих на прогнозованому рівні професійних умінь і навичок;
3. науково-методична готовність – передбачає володіння повним обсягом суспільно-політичних, психолого-педагогічних і спеціальних знань, необхідних для професійної діяльності;
4. фізична готовність – відповідність стану здоров'я та фізичного розвитку вимогам професійної діяльності та професійної працездатності;
5. психофізіологічна готовність – наявність відповідних передумов для трудової діяльності й оволодіння певною спеціальністю, професійно значущими рисами особистості [34, с. 81].

Дослідження педагогічної готовності здійснювалось багатьма вченими. Для прикладу, український професор Л. Кондрашова вважає, що готовність до педагогічної діяльності є формою складного особистісного утворення, яка є важливим показником становлення випускника ВНЗ, а також обумовлює бажання займатися педагогічною роботою. Готовність виступає в єдності двох напрямів – психологічного та морального. На її переконання, педагогу

необхідно володіти “...не лише об’ємом професійних знань, але і такими особистісними якостями, які забезпечують успішність виконання професійних функцій...” [10, с. 3].

На думку вченої, до професійних функцій належать: педагогічні здібності, моральні переконання, професійна пам’ять і мислення, педагогічна спрямованість, інтереси, працездатність, психічна витривалість, емоційність, моральний потенціал особистості, тобто її ставлення до проявів, подій з огляду на моральні суспільні норми та вимоги щодо вихованості майбутнього педагога. До структури готовності входять наступні компоненти: мотиваційний; морально-орієнтаційний; пізнавально-операціональний; емоційно-вольовий; психофізіологічний; оцінний [9, с. 37].

Зокрема, колектив українських вчених вважає, що готовність – це психічний стан, у якому знаходиться особистість виконуючи професійну діяльність, та який перебуває в залежності від її мотивів, інтелектуальних можливостей, емоційно-вольових процесів. Успішність діяльності також виступає взаємозалежною величиною від сформованих професійно важливих якостей. Як відомо, вони мають біологічну основу, розвиваються у процесі професійної підготовки та діяльності, є передумовою придатності до певного виду діяльності. Під професійно важливими якостями розуміємо психофізіологічні, психологічні характеристики та здатності особистості фахівця, що розвиваються та формуються у процесі професійної підготовки й практичної діяльності. Разом з цим, професійний розвиток охоплює, перш за все, такі особистісні структури, що становлять психологічну основу засвоєння й оволодіння різними видами діяльності та є конститутивними для професійного успіху. Професійний і особистісний розвиток можуть взаємно підпорядковувати й активізувати один одного [2, с. 55], відповідно, змінюється набір професійно важливих якостей.

На початковому етапі професійної підготовки у людини мають бути потенційні особистісні якості, які є основою для освоєння професії. У процесі професійної підготовки вже формуються базові професійні якості, які

необхідні для початкового етапу професійної діяльності та мають відповідати її вимогам. Спеціальні професійно важливі якості, що формуються впродовж професійної діяльності, можуть бути притаманні лише досвідченим фахівцям й складають модель професіонала певної галузі. Ґрунтуючись на викладеному матеріалі, вважаємо, що до змісту психологічних основ професійної підготовки слід віднести:

1. систематичне, цілеспрямоване вивчення та врахування психологічних особливостей, особистісних якостей майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки;

2. дослідження психологічних умов успішної підготовки та особливостей пізнавальних й емоційно-вольових процесів, індивідуально-психологічних особливостей майбутніх фахівців, рівня розвитку їхніх професійно важливих якостей у процесі підготовки до майбутньої діяльності;

3. формування у процесі фахової підготовки психологічної готовності до професійної діяльності, що передбачає наявність необхідних психофізіологічних, психологічних характеристик, професійно важливих якостей, мотивації;

4. розвиток психологічної придатності до певного виду діяльності (сукупність психологічних, фізіологічних характеристик, якостей і потенційних можливостей особистості, високого рівня психологічної готовності до праці) [6, с. 160].

Особистісна орієнтація професійної підготовки майбутніх спеціалістів спрямована не лише на засвоєння студентами знань, умінь, навичок і форм поведінки в процесі навчання, а й на формування певної структури особистісних якостей. Це положення визначає актуальність пошуку шляхів інтеграції змісту і форм професійної освіти, завдяки яким забезпечується формування інтегративних професійних якостей студентів – майбутніх фахівців. Без удосконалення змісту, форм і методів навчальної діяльності студентів у процесі підготовки не можуть формуватися ті

професійні якості, що є необхідними й достатніми для ефективної діяльності майбутнього фахівця [8, с. 8].

Підготовка майбутніх фахівців до професійної діяльності здійснюється з обов'язковим врахуванням “Державного стандарту вищої освіти”, який містить:

1. перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, які визначаються через професійні назви робіт, що мають виконувати фахівці певного освітньо-кваліфікаційного рівня на первинних посадах;

2. перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у ВНЗ за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, містить перелік назв напрямів, що відображають споріднений зміст вищої освіти і професійної підготовки, та перелік назв спеціальностей, що відображають неповторювані узагальнені об'єкти діяльності або виробничі функції та предмети діяльності;

3. вимоги до освітніх рівнів вищої освіти (вимоги до рівня сформованості в особи соціальних і громадянських якостей з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності, а також вимоги до формування у неї патріотизму до України та до знання української мови);

4. вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти (вимоги до професійної підготовки фахівців з урахуванням суспільного поділу праці);

5. перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, вимоги до освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі освіти і науки, погодженим із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі праці та соціальної політики;

6. перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у ВНЗ за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням

спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі освіти і науки [27].

Аналіз Державного стандарту вищої освіти й інших основних державних документів, зокрема, Державної національної програми “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), Національної доктрини розвитку освіти свідчить про необхідність забезпечення високої якості професійної освіти, конкурентоспроможності та мобільності випускників ВНЗ у подальшій фаховій діяльності. Виникає необхідність пошуку нових моделей і підходів до соціально-психологічних основ професійної підготовки майбутніх фахівців. Проте вітчизняна психолого-педагогічна наука сьогодні знаходиться на складному етапі свого розвитку, що характеризується різноманіттям інноваційних підходів і концепцій, покликаних сприяти цілісному та гармонійному розвитку особистості, створенню сприятливих умов для її формування, проголошуючи гуманізм основою побудови своєї наукової парадигми. Її характеризують такі властивості: диференціація, диверсифікованість, стандартизація, багаторівневність, комп’ютеризація, інформатизація, індивідуалізація, безперервність, гуманітаризація, гуманізація тощо.

Відомий психолог І. Зімня пропонує комплекс заходів, спрямованих на гуманізацію освіти: “... впровадження в навчальний процес особистісного діяльнісного підходу, що припускає зміну схеми навчальної взаємодії, ролі викладача, індивідуалізацію програм навчання, реалізацію заданого підходу в контекстному типі навчання...”. Другим напрямом в організації освіти в рамках особистісного діяльнісного підходу є здійснення (через цілеспрямоване фокусування змісту і форми освоєння навчальних дисциплін) цілісної програми формування почуття власної гідності студентів (та й викладачів) за допомогою систематичної роботи над такими його компонентами, як почуття особистої захищеності (безпеки); почуття професійної компетентності; почуття змісту життєдіяльності, роботи; почуття належності до навчального співтовариства і т. і. [5, с. 47].

Ураховуючи різноманітні інноваційні підходи, концепції, провідні принципи, профільне навчання освітньої системи України, зазначимо, що вища школа потребує реформування змісту освіти. Важливою тенденцією у реформуванні вищої школи виступає єдність і різноманітність освітнього простору, що, з одного боку, опирається на національні традиції, а з іншого – враховує сучасні процеси глобалізації й інтеграції в європейську та світову культурну спільноту. Реформування системи освіти потребує системного розуміння багатьох проблем, особливо тих, які довгий час у нас замовчувалися або нівелювалися. У цьому контексті особливо актуалізуються як теоретичні знання, так і практичні вміння, навички та компетенції, пов'язані з підготовкою психолого-педагогічних фахівців до вирішення важливих соціальних проблем, зокрема, до здійснення завдань статевого виховання та сексуальної просвіти, профілактики негативних явищ в учнівському середовищі. Також слід зазначити, що освітньо-кваліфікаційний рівень психолого-педагогічних фахівців повинен відповідати сучасним вимогам професійної школи, оскільки саме це сприяє забезпеченню успіху в їхній діяльності.

Існує проблема необхідності введення у навчально-виховний процес предметів статевоосвітньої тематики, і, відповідно, підготовку таких кадрів, які б мали фахову підготовку щодо питань статі й адекватно відповідали потребам і вимогам сучасного суспільства. Однією з причин такого стану є недооцінювання значення та відсутність науково-обґрунтованої системи соціально-психологічної підготовки майбутніх фахівців до статевого виховання, сексуальної просвіти та профілактичної діяльності, що значно знижує ефективність такої діяльності в навчальних закладах України. Хочемо зазначити, що недостатньо приділяється уваги відповідності вищої освіти України Європейським стандартам і досі не сформовано єдиної точки зору щодо розуміння поняття “конкурентоспроможність вищих навчальних закладів”. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що досвід західних

країн не вивчений належним чином, тому і не знаходить свого достатнього втілення в системі підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ України.

У Національній доктрині розвитку освіти України зазначено, що підготовка психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців, їхнє професійне вдосконалення – важлива умова модернізації освіти. Для підтримки та підвищення їхньої відповідальності за якість професійної діяльності держава забезпечує:

1. розробку та вдосконалення нормативно-правової бази професійної діяльності психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців;

2. прогнозування та задоволення потреб суспільства та потреб ринку праці в зазначених фахівцях;

3. розвиток конкурентоспроможної системи навчальних закладів, в яких проводиться підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців;

4. розробку та запровадження державних стандартів психолого-педагогічної освіти різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і державних стандартів післядипломної освіти;

5. опанування психолого-педагогічними фахівцями сучасних інформаційних технологій;

6. періодичне оновлення і взаємоузгодження змісту підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації психолого-педагогічних фахівців;

7. впровадження системи цільового державного фінансування підготовки психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців та їхнє професійне вдосконалення;

8. покращення системи мотивації професійного зростання та вдосконалення фахового рівня психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців, можливість вивчення іноземних мов та ін.

Держава забезпечує умови для підвищення престижу та соціального статусу психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців, створює

систему професійного відбору молоді до вищих педагогічних навчальних закладів [17]. Проте проблема професійної підготовки висококваліфікованого сучасного фахівця давно вийшла за межі окремого навчального закладу чи навіть системи вищої психолого-педагогічної освіти. Назріла необхідність не лише якісного оновлення змісту професійної підготовки майбутнього психолого-педагогічного фахівця, особливо соціального, до роботи з так званими “важкими” підлітками, але й формування його особистісних якостей, які є вкрай необхідними у процесі перевиховання та ресоціалізації дезадаптованих осіб.

Після започаткованого у 1994 р. контракту між ЮНЕСКО й Академією педагогічних наук України питання превентивної освіти та виховання стало пріоритетним у системі психолого-педагогічних, правових, медичних досліджень. Особливої гостроти ця проблема набуває у складних соціокультурних умовах, економічних і політичних суперечностей, неврівноваженості соціальних процесів, криміногенності суспільства. Девальвація загальнолюдських цінностей, втрата духовних орієнтирів, підлітковий алкоголізм, наркоманія, статева деморалізація в середовищі неповнолітніх тощо потребують відповідної переорієнтації освітньо-виховної політики, насамперед, навколо проблем збереження генофонду України, фізичного, психічного, соціального розвитку особистості, формування системи гуманістичних цінностей і своєрідного стійкого “імунітету” до негативних впливів соціального оточення, розробки науково-обґрунтованої цілісної системи превентивних дій для запобігання проявам асоціальної поведінки [24, с. 18].

Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців в контексті процесів демократизації, гуманізації освіти, спрямованості на реалізацію у психолого-педагогічному процесі “суб’єкт-суб’єктних” відносин має сприяти розвитку особистості майбутніх фахівців, задоволенню їхніх фахових освітніх інтересів і потреб, формуванню соціальної і професійної мобільності, здатності до успішного професійного і особистісного

спілкування, до подолання конфліктів, творчого вирішення професійних завдань, вироблення колективних рішень, роботи в команді, що значною мірою сприятиме їхній конкурентоспроможності.

Вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу повинно забезпечувати формування усвідомленого ставлення до психолого-педагогічної освіти, розуміння її як необхідного компонента професійної підготовки, а тому – готовності до співпраці з викладачем щодо вибору її додаткового змісту та форм реалізації. Психолого-педагогічна підготовка фахівців організовується відповідно до вимог державних стандартів психолого-педагогічної освіти фахівців у ВНЗ, здійснюється відповідно до сучасних вимог суспільства та професійної школи щодо фахівця в галузі педагогіки і психології, що передбачає необхідність розробки й теоретичного обґрунтування структури, змісту й організаційних форм здійснення означеної підготовки майбутніх фахівців, а також виявлення критеріїв її ефективності [23, с. 3].

Освіта та професійна підготовка кваліфікованих фахівців повинні бути адаптовані та більш тісно пов'язані із сучасними вимогами щодо фахової діяльності. Психолого-педагогічні працівники повинні мати доступ до освіти і професійної підготовки впродовж усього свого трудового шляху, з тим щоб модернізувати існуючі навички і набути нові в міру необхідності.

Враховуючи сучасні вимоги щодо фахівця своєї сфери, випускникам ВНЗ, які не мають професійного досвіду роботи, важко конкурувати на ринку праці з досвідченими професіоналами, коли на одне робоче місце претендує по кілька спеціалістів із досвідом роботи, тому освітній рівень майбутніх фахівців, вимагає високого рівня як з теоретичної, так і з практичної підготовки.

В умовах трансформації економіки і з підвищенням ролі новітніх технологій у виробництві, освіта є необхідною умовою й основним засобом перетворення людського потенціалу в якісний людський капітал. Освіта, що відповідає сучасним потребам суспільства, відіграє провідну роль у

гуманітарному розвитку, оскільки дозволяє сформувати в кожній людині здатність швидко адаптуватися до новітніх соціально-економічних реалій і забезпечувати собі належну якість життя.

Основними завданнями в цій галузі є:

1. розширення практики формування державного замовлення на підготовку фахівців вищими та спеціальними навчальними закладами для представників соціально вразливих верств населення;
2. забезпечення рівного доступу до якісної безкоштовної освіти представників різних соціальних верств населення, регіонів тощо;
3. заохочення здійснення громадянами витрат на отримання освіти для себе та членів сім'ї шляхом створення відповідних кредитних, страхових програм, системи податкового кредиту;
4. застосування децентралізованого підходу до професійного навчання з метою врахування потреб регіональної економіки та задоволення освітніх потреб місцевого населення;
5. запровадження гуманістичного характеру освіти на основі вільного розвитку особистості, вихованні соціальної активності та патріотизму;
6. здійснення якісних змін у системі підвищення кваліфікації та підготовки кадрів, забезпечення їхньої відповідності тенденціям розвитку сучасної професійної школи та потребам людини удосконалювати свій освітній і кваліфікаційний рівні впродовж усього життя [11].

Зростання соціальної ролі особистості, гуманізація і демократизація суспільства потребують створення таких умов, за яких молоде покоління України перетворилося б у націю, яка постійно навчається й удосконалюється [22, с. 164].

Однак для підвищення ефективності навчально-виховного процесу вагоме значення має підготовка відповідних психолого-педагогічних кадрів, бо педагог, психолог, вчитель чи вихователь був, є і буде ключовою фігурою психолого-педагогічного процесу, в тому числі такого складного за своєю

суттю, як процес підготовки учнів до майбутнього сімейного життя, профілактики чи ресоціалізації неповнолітніх осіб із відхиленнями в поведінці тощо.

Зважаючи на викладене, виникає потреба в підвищенні компетентності майбутніх спеціалістів у сфері міжстатевих стосунків, їхньої здатності керувати процесом духовно-морального розвитку учнів, підготовки до свідомого та відповідального виконання соціальних ролей чоловіка/дружини, батька/матері. Проблеми міжстатевих стосунків повинні розглядатися в тісному взаємозв'язку з питаннями здоров'я. Для того, щоб адекватно встановити справжні причини відхилень у поведінці учнів, психолого-педагогічні спеціалісти повинні бути обізнаними хоча б із найбільш потрібними, вибраними питаннями сексології, патопсихології тощо. Їм також необхідно ґрунтовно засвоїти поглиблені курси вікової та педагогічної психології, соціальних девіацій, основ кримінології, соціальної профілактики, теорії та методики ресоціалізаційної педагогіки, як це має місце в деяких зарубіжних країнах, наприклад у сусідній Польщі. Така система інтегрованих знань сприятиме формуванню вміння надавати своєчасну та досвідчену психолого-педагогічну, організаційну й інформаційну допомогу, а також моральну підтримку учням та їхнім батькам.

У сфері морального виховання майбутніх фахівців основними завданнями вважаються такі: формування свідомості, духовно-моральної культури, нагромадження досвіду та навичок моральної поведінки; формування почуття особистої відповідальності за свої вчинки та можливі результати професійної діяльності; розвиток і закріплення дієвих механізмів морального самовиховання та саморегуляції поведінки [37, с. 269]. Освітній рівень і моральне виховання майбутніх кадрів відіграє визначальну роль у їхній підготовці, так, як вони пов'язані з формуванням системи цінностей і розвитком особистісних якостей людини, які, зокрема, проявляються у її ставленні до інших людей, передусім, – до своїх потенційних колег і підлеглих.

“...Педагог, що прагне морального результату, – зазначає Г. Васянович, – має пізнати не лише сутність моральних явищ, процесів, що знаходяться в постійному розвитку (об’єктивно), а й пізнати своє реальне “Я” (суб’єктивно). Неузгодженість між об’єктивним і суб’єктивним у діяльності педагога здатна призводити до похибок у виборі мети, а також знецінювати результат дії. Оскільки основним принципом самопізнання є знаходження в собі реального “Я”, то головний мотив і завдання педагога полягають у тому, щоб допомогти вихованцеві відкрити шлях до самопізнання своєї людської сутності. У цьому процесі надзвичайна роль належить самоспостереженню, самокритиці, самооцінці, самоаналізу, саморегуляції, самоконтролю та ін.” [3, с. 284].

“...Проте не можна не помітити, – пише далі цитований вище автор, – що останнім часом і в учнівських, студентських колективах моральні відносини дегуманізуються: замість безкорисливості – відвертий прагматизм, замість справжнього кохання – банальний еротизм. Співжиття молоді до шлюбу, вживання наркотичних засобів стає ніби нормою. Ці й інші риси сучасної молоді людини доводять до трагічних змін у шкалі моральних цінностей, породжують цинізм, розбещеність, деградацію, бездуховність. Тому справжній педагог, який є співучасником творення моральних відносин між учнями, покликаний не лише передавати певну суму знань, але й нести в собі високі моральні начала, долати агресивність, бачити і вірити в кращі риси людини, “сіяти” добро. Учитель не повинен забувати, що в своїх учнях він має розвивати здатність слухати голос совісті, пізнавати міру добра і зла, вміти відрізнити їх одне від одного, відчувати сутність справедливості, вміти співчувати іншим тощо” [3, с. 304]. При цьому, всі сили потрібно скерувати на активну стимуляцію власних сил учня.

У роботі соціальних педагогів, психологів загальноосвітніх навчальних закладів постає питання про співвідношення статевого виховання та сексуальної просвіти.

У поняттях статевого виховання та сексуальної просвіти, незважаючи на тісний взаємозв'язок, існують певні відмінності. Проблема в тому, що й перше, і друге засновано на інформації, отримуваній учнями. Якщо ця інформація залишається лише на пізнавальному рівні, доводиться говорити лише про освіту, але коли ця інформація сприяє формуванню поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій і стійко позначається на поведінці, то можна говорити і про виховання. Тому відокремити “виховне” від лише “просвітницького” або “навчального” не завжди легко, як неможливо розірвати на частини цілісну життєву ситуацію. Для того, щоб інформація мала виховне значення, вона повинна бути цікавою для вікової групи слухачів, мати належний рівень новизни й актуальності, а також презентуватися в яскравій, образній, емоційній формі.

Так, на думку Л. Олійник, статеve виховання – це процес систематичного, свідомо-спланованого впливу на формування статевої свідомості та поведінки дітей, складова частина виховного процесу, що забезпечує правильний статевий розвиток дітей і молоді й оволодіння нормами взаємин із представниками протилежної статі, а також правильне ставлення до питань статі. Статеve виховання починається від народження дитини (а ймовірно, що у пренатальний (внутрішньоутробний) період) й зумовлюється переважно соціально-психологічними факторами. Засвоюючи в родині, дитячому садку, загальноосвітній школі, оточуючому суспільстві загальні моральні норми, хлопчики й дівчатка водночас опановують правила, що передбачають деяку відмінність у їхній поведінці залежно від статі [18, с. 4].

Виходячи з викладеного, можемо констатувати, що статеve виховання – це процес систематичного, свідомо здійснюваного впливу на статеvu свідомість дитини з метою забезпечення її нормального психосексуального розвитку, передачі наукових знань про людську сексуальність, які сприяють самовизначенню особистості в системах: людина

– сім'я, людина – репродуктивне здоров'я, людина – культура сексуальної поведінки, людина – сексуальна сфера тощо [12; 15; 16; 18; 32].

Статеве виховання, як невід'ємна складова загального виховання, фактично розпочинається з перших років життя дитини і триває впродовж усіх наступних вікових періодів аж до настання повної біологічної та соціально-психологічної зрілості людини, її становлення як особистості загалом. Статеве виховання, особливо в перші роки життя людини, є здебільшого мимовільним процесом, в основу якого покладений психологічний механізм наслідування й ідентифікації дитини з членами сім'ї [28, с. 76-79].

Отже, на нашу думку, статеве виховання – це процес соціалізації молоді людини, підготовка її до інтимного, подружнього та сімейного життя, відповідно до прийнятих у певному суспільстві моральних норм.

Під змістом сексуальної освіти розуміємо систему знань про репродуктивну функцію людини, природу людської сексуальності, культуру міжстатевих взаємин, шлюб і сім'ю. Метою освіти є розширення поінформованості підлітків, обізнаності щодо питань етики та психології сексуальної поведінки, готовності людини до створення сім'ї та виконання родинних ролей, передусім, подружніх і батьківських [12, с. 174].

Зміст сексуальної освіти повинен мати інтегративний характер, тобто містити етичні, психологічні, правові, фізіологічні, гігієнічні, педагогічні й інші аспекти статевої поведінки. Система сексолого-педагогічних знань, зорієнтована на загальнолюдські цінності, становить певний логічний взаємозв'язок різних галузей знань, діапазон яких розширюється разом із віком та індивідуальним досвідом учня.

Сексуальна освіта повинна ґрунтуватися на таких принципах: принципі виховуючого навчання, науковості, системності й об'єктивності знань, принципі діалогічної взаємодії та психологічної сумісності дорослого з підлітками, принципі випереджувального впливу, орієнтованого на зону найближчого розвитку дитини, принципі апелювання до загальнолюдських

цінностей, заснованих на християнській моралі [20, с. 44-47], послідовності, доступності, тактовності тощо.

Сексуальна просвіта учнів має бути спрямована на формування в них таких раціональних установок: розуміння процесу розвитку людського організму та привернення уваги не лише до біо-фізіологічних, але й до емоційних змін, що супроводжують процес дорослішання та набуття особистісної зрілості; усвідомлення природності прагнення людини до спілкування з особою протилежної статі; розуміння значення приватного життя для щастя людини, вибіркових емоційних стосунків, усвідомлення сутності фізичних стосунків чоловіка та жінки; знання анатомії, фізіології, функціонування статевої сфери, статевих відмінностей, уявлення про фактори ризику (ІПСШ, ВІЛ-інфікування) та фактори їхнього запобігання; розуміння проявів сексуальності в думках, відчуттях, переживаннях, певних діях; усвідомлення соціального значення своєї статевої приналежності, морально-етичних засад статеворольової (гендерної) поведінки [13, с. 49].

Подані нами визначення є науково обґрунтованими та містять значний перелік знань, якими повинні оволодіти підлітки в процесі статевого виховання та сексуальної просвіти. Однак у дійсності зміст сексуальної просвіти в загальноосвітніх школах, ПТНЗ, закладах інтернатного типу обмежений вивченням питань фізіології й анатомії розвитку людського організму. І, на жаль, освітній рівень психолого-педагогічних фахівців щодо питань статевоосвітньої тематики залишається на недостатньому рівні відповідно до вимог часу та запитів учнівської молоді, а також до потреб сучасної професійної школи.

Сучасна професійна школа потребує психолого-педагогічних фахівців (педагогів, психологів, соціальних педагогів, вихователів), які б у процесі статевоосвітньої підготовки учнів здатні були до створення довірливої атмосфери, що має неформальний характер, природність, невимушеність діалогу, доступність, тобто розуміння учнями специфічної термінології, адекватність у висвітленні суті наукових досліджень,

періодичне використання зворотного зв'язку для отримання інформації про те, чи добре учні розуміють, як оцінюють здобуті знання, а також, що саме їх ще цікавить із даної тематики.

Необхідна також науково обґрунтована методика статевого виховання та сексуальної просвіти в роботі з різновіковими категоріями учнів, а особливо із схильними до деморалізованої поведінки. Корекцію статевого виховання потрібно здійснювати з урахуванням принципу природовідповідності. Його сутність полягає в тому, що кожную дитину слід виховувати, зважаючи на її вікові й індивідуальні особливості [36, с. 263-264], а також на актуальну життєву ситуацію.

Таким чином, науково-обґрунтована розробка статевоосвітніх і статевовиховних методик є однією із актуальних проблем статевого виховання та сексуальної просвіти учнівської молоді. У працях І. Кона, Т. Говорун, О. Сечейко подаються схеми трьох моделей статевого виховання, що традиційно склалися у світовій практиці (репресивна, ліберальна, демократична), елементи яких мали місце в історії вітчизняного виховання. Особливого значення розробка методик статевоосвітньої роботи набуває в контексті статевого виховання учнів. Вчені М. Боришевський, В. Васютинський, Н. Волкова, Т. Гурлева, І. Кон, Д. Колесов, В. Кравець, М. Фіцула, В. Черній вивчаючи психолого-педагогічні особливості підліткового віку, визначають, що основними є проблеми, пов'язані зі статевими аспектами поведінки. Саме в цей період підлітки потребують кваліфікованої психолого-педагогічної допомоги, що дозволило б їм сформуванню стратегію статевої поведінки, узгодити прагнення з реальними можливостями певного віку [31, с. 4-5].

Хочемо зазначити, що у процесі статевого виховання і сексуальної просвіти підростаючого покоління важливу роль відіграють як численні державні інституції, так і громадські організації, діяльність яких варто всіляко розвивати і підтримувати. Однак необхідно наголосити, що в більшості випадків їхня діяльність має стихійний, недостатньо

кваліфікований і скоординований, однобічний характер. З огляду на це, варто акцентувати увагу на необхідності упорядкування діяльності таких організацій: розпочати перепідготовку кваліфікованих психолого-педагогічних фахівців, які вже працюють у них (післядипломна освіта, перепідготовка кадрів при вузах, а також короткотривалі форми підготовки, наприклад: курси, семінари, тренінги, конференції та ін.), постійно координувати діяльність державних і суспільних структур, у тому числі шляхом обміну інформацією та досвідом тощо.

Зважаючи на актуальність такого завдання, ще у 1998 р. наказом № 2 від 09. 04. “Про невідкладні заходи протидії в Україні розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом” Міністерство охорони здоров’я України з метою повного й ефективного виконання постанови Кабінету Міністрів України від 23. 03. 1998 р. № 357 “Про комплексні заходи для запобігання розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом” постановило: вийти з клопотанням до Академії педагогічних наук України щодо включення до навчальних планів загальноосвітніх шкіл, ПТНЗ питань із профілактики хвороб, що передаються статевим шляхом, правильної сексуальної поведінки, гігієни шлюбу; налагодити й удосконалювати роботу центрів статевого виховання при закладах охорони здоров’я шляхом включення до їхніх просвітницьких програм питань із профілактики хвороб, що передаються статевим шляхом [25]. Зважаючи на викладене, зазначимо, що в навчальних планах освітніх закладів не передбачено певних курсів сексуальної просвіти та статевого виховання, а лише виховні години із профілактики девіантної поведінки, які включають проблеми запобігання хвороб, що передаються статевим шляхом і т. і., проте обов’язки проведення такого роду занять покладено на класних керівників, кураторів, майстрів виробничого навчання, які не мають певної професійної підготовки щодо статевоосвітньої тематики.

Кабінет Міністрів України від 09. 03. 1999 р. № 341 із метою проведення серед підлітків та осіб репродуктивного віку інформаційно-

освітніх заходів, спрямованих на підвищення їхньої поінформованості щодо питань СНІДу, почав пропагувати застосування засобів санітарно-гігієнічної безпеки під час статевих зносин, проводити інформаційні кампанії на користь усвідомленого добровільного обстеження на ВІЛ/СНІД майбутніх батьків, постановив: ввести у ВНЗ усіх рівнів акредитації викладання спецкурсів із психологічно-соціальних проблем статевого виховання, попередження наркоманії та СНІДу [26]. Проте не у всіх ВНЗ України такі курси впроваджені.

Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року” передбачається систематична робота задля покращення якісних характеристик рівня життя населення та гармонізації процесів його відтворення на основі відродження духовності української нації та національних традицій, відновлення сімейних цінностей, забезпечення морального здоров’я сім’ї, виховання свідомого батьківства та запобігання соціальному сирітству [35]. Одним із основних завдань такої діяльності є запровадження нових форм і методів статевого виховання дітей та молоді, формування в них навичок здорового способу життя.

Враховуючи накази та постанови Кабінету Міністрів України, згадані нами вище, перші кроки вже зроблені: впроваджуються спецкурси щодо статевого виховання та сексуальної освіти у ВНЗ і в інститутах підвищення кваліфікації психолого-педагогічних працівників. Проте все відбувається досить повільно і не узгоджено. Немає загальнодержавної програми та чітко скоординованої системи впровадження таких предметів до обов’язкового переліку навчальних дисциплін. Однак цікавий і цінний досвід діяльності кількох українських вищих шкіл у цій сфері заслуговує на більш ґрунтовне вивчення, узагальнення і популяризацію, які ми представимо далі.

Так, наприклад, багато уваги приділяється проблематиці статевого виховання та сексуальної освіти у ВНЗ “Український Католицький Університет” (далі УКУ) у м. Львові. Студенти УКУ вивчають курс

“Моральне богослов’я (етика подружнього життя і статевая етика)”, зокрема, в якому з опорою на християнське віровчення розглядаються питання міжстатевих стосунків.

Під керівництвом Катехитичної комісії Української греко-католицької церкви, за участю спеціалістів різних структурних одиниць Української греко-католицької церкви та катехитично-педагогічного інституту Українського Католицького Університету ініційовано та напрацьовано посібник для вчителя “Тіло – храм Святого Духа. Програма статевого виховання (17-18 р.)”.

Програма “Тіло – храм Святого Духа” є доповненням до вже чинних програм християнського виховання та реалізовується в недільних катехитичних школах, парафіях у процесі катехизації дітей і молоді, в центрах формування молодих сімей, в католицьких школах, а також використовується як джерело методичної допомоги під час викладання християнської етики в старших класах загальноосвітніх шкіл. Метою проведення й основним завданням цієї програми є допомога батькам, катехитам, вчителям християнської етики у формуванні особистості підлітків і молоді; у формуванні розуміння статевої як Божого дару, плеканні “чистоти серця” та покликанні молоді людини до святості у всіх аспектах її життя: соціальному, емоційному, інтелектуальному та духовному.

Зміст програми статевого виховання базується на чотирьох підручниках. Програма статевого виховання спрямована на свідоме та відповідальне розкриття духовно-морального потенціалу людини у всіх сферах її життєдіяльності, на усвідомлення ролі статевої у розвитку всіх вимірів людської особи – фізіологічного, психічного, суспільного і духовного [29].

Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського (м. Київ) провадить підготовку кадрів для праці в парафіях, консультаційних кабінетах і центрах при релігійних установах для праці з дітьми, молоддю, батьками, вчителями щодо питань статевого виховання, подружнього та сімейного життя. До

інституту приймаються кандидати, в яких є вища освіта і диплом спеціаліста або магістра (з філософських, богословських, педагогічних, психологічних, соціологічних чи правових дисциплін). Для осіб, які не мають вищої освіти, є можливість брати участь у навчальних заняттях в якості вільних слухачів.

Головна мета діяльності Інституту релігійних наук св. Томи Аквінського – це представити науку про подружжя, сім'ю та виховання більш широкому колу людей на основі філософсько-богословського вчення та використання сучасних наукових здобутків у галузі психології, педагогіки і соціології; навчати принципів, які гарантують гармонію подружніх стосунків і щасливе сімейне життя, пропагувати здоровий спосіб сімейного життя, родинні цінності, засади правильного виховання дітей і молоді таким чином, щоб знизити кількість розлучень, неповних сімей та запобігти виникненню сімейних дисфункцій; передати слухачам наукові, об'єктивні та педагогічно вартісні знання про статевість людини, її плідність, передумови подружнього та сімейного благополуччя і щастя, викласти вчення Церкви про родинне життя; представити державні програми родинного життя і сформувати навички конструктивної співпраці з батьками [7].

Чимало цікавих і корисних напрацювань мають також і світські навчальні заклади, які діють у різних містах України. Так, наприклад, для практичних психологів загальноосвітніх шкіл, слухачів факультету підвищення кваліфікації Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти передбачений спецкурс “Основи психосексуального розвитку та статевої соціалізації особистості”, мета якого: розширити діапазон професійних знань і вмінь практичних психологів задля оптимальної реалізації в професійній діяльності. Однак на нашу думку, рамки та зміст такого спецкурсу слід було б значно розширити, зважаючи на його актуальність.

На кафедрі “Педагогіки та психології підвищення кваліфікації педагогічних кадрів” Луганського інституту післядипломної педагогічної освіти в перелік обов'язкових спецкурсів входить такий: “Статеве виховання

дітей та підлітків”, скерований до директорів і заступників директорів шкіл із навчально-виховної та виховної роботи, завідувачів, методистів, вихователів дошкільних навчальних закладів, учителів початкових класів, вихователів шкіл-інтернатів, психологів, соціальних педагогів, учителів фізики, географії, інформатики, основ безпеки життєдіяльності, класних керівників тощо.

На кафедрі соціальної педагогіки Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Шевченка також передбачений спецкурс “Основи статевого виховання”, для викладання якого викладачами кафедри були написані методичні рекомендації.

Важливим є також посилення уваги до статевого виховання дошкільнят. Зазначимо, що авторами О. Черновою та Т. Фіяло було видано посібник “Статеве виховання дітей дошкільного віку”, який рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. У ньому обґрунтовується необхідність статевого виховання дітей дошкільного віку, подана авторська програма “Паростки життя” та розробки конспектів занять, добірка дидактичних, сюжетно-рольових і рухливих ігор, вірші, авторські казки й інше, що сприятиме статево му вихованню дітей дошкільного віку. Посібник адресовано вихователям, студентам, батькам.

Таким чином, на основі дослідження освітнього рівня психолого-педагогічних фахівців до здійснення статевого виховання, сексуальної просвіти та його відповідність потребам сучасного суспільства, можна зробити висновок, що актуальними є зміни в базовій і післядипломній професійній освіті фахівців загальноосвітніх шкіл, ПТНЗ тощо. У сучасних закладах вищої освіти назріла нагальна необхідність щодо практичної підготовки кваліфікованих кадрів, які б були ґрунтовно ознайомлені з науковими основами психогігієни статеких відносин і статевого виховання, закономірностями проявів сексуальної поведінки в контексті вікових особливостей учнів, котрі змогли б вчасно виявляти, правильно діагностувати та корегувати поведінку неповнолітніх, схильних до

різноманітних девіацій, в тому числі і статевого змісту, провадити профілактичну роботу в цьому напрямі.

Потреба є у створенні системи цілеспрямованої підготовки майбутніх психолого-педагогічних кадрів, а також у єдиній державній програмі, культурно-масових заходах, які за своїм змістом фактично відповідали би цілям освітньої і медичної моделей профілактичної роботи зі статевого виховання та просвіти, а також потребам сучасної професійної школи. Відчувається недостатня кількість фахівців, які володіють міждисциплінарними знаннями на рівні сучасних вимог науки та практики, що здатні розробляти і впроваджувати авторські навчальні та профілактичні програми зі статевого виховання, сексуальної просвіти, а також здійснювати кваліфіковану підготовку психолого-педагогічних кадрів для такої діяльності.

Проте вирішення зазначених недоліків, на нашу думку, можливе за умов розробки науково-обґрунтованої системи професійної підготовки майбутніх фахівців до статевого виховання та сексуальної просвіти учнівської молоді, зокрема шляхом розробки та впровадження програм, курсів, спецкурсів, постійно діючих семінарів, семінарів-практикумів, педагогічних студій, соціально-педагогічних тренінгів тощо, спрямованих на підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців відповідно до сучасних вимог професійної школи й оволодіння ними практичними навичками, необхідними в роботі з неповнолітніми.

Існуюча система професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ ставить основні акценти на чисто професійну складову навчання, де знання, уміння та навички є критерієм успішності навчання студентів і результативності їхньої професійної підготовки. Тоді як молодий спеціаліст у процесі своєї трудової діяльності окрім проблем власне професійних (рівень його знань, умінь і навичок) стикається з проблемами психологічного та соціального характерів. Таким чином, особливу увагу у професійній підготовці майбутніх спеціалістів різних спеціальностей потрібно приділяти

формуванню готовності до майбутньої професійної діяльності, про яку ми згадували вище, зосереджуючись саме на цьому феномені впродовж всього періоду навчання студента [8, с. 12-13].

Підводячи підсумки зазначимо, що визначальним завданням соціально-психологічних основ підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності є підготовка конкурентоздатного спеціаліста, який відповідає сучасним вимогам ринку праці. Відповідно до цих завдань потрібно розробляти та впроваджувати новітні активні методи навчання, поєднувати різноманітні форми, технології, стратегії підготовки та формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, зосереджувати увагу на застосуванні набутих умінь і навичок впродовж навчання у реальних умовах на практиці. Професійна підготовка до майбутньої діяльності повинна створити умови кожному здобувачу професії для переходу навчання у самонавчання, виховання в самовиховання, а розвитку – у творчий саморозвиток особистості.

Література

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды в двух томах / Б. Г. Ананьев. — Т. II — М. : Педагогика, 1980. — 287 с.
2. Балл Г. О. Психологія праці та професійної підготовки особистості : навчальний посібник / Г. О. Балл, М. В. Бастун, В. І. Гордієнко та ін. — Хмельницький : ТУП, 2001. — 330 с.
3. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навчально-методичний посібник / Г. П. Васянович. — Львів : Норма, 2005. — 343 с.
4. Дружиніна І. Професійне становлення майбутніх психологів : теоретико-методологічний аналіз проблеми / І. Дружиніна [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.social-science.com.ua>. — Назва з контейнера.

5. Зимняя И. А. Гуманизация образования (состояние, проблемы, перспективы) / И. А. Зимняя // Гуманизация образования. Психолого-педагогический международный журнал. — 1992. — № 2. — С. 45—48.
6. Иванова Н. Г. Психологічні основи професійної підготовки : історія та сучасний стан / Н. Г. Иванова // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць [за ред. С. Д. Максименка]. — К. : Інститут психології ім. Г.С.Костюка НАПНУ, 2010. — Т. XII. — Ч. 4. — С. 158—165.
7. Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.it.dominic.ua>. — Назва з контейнера.
8. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті : навчальний посібник / Г. О. Ковальчук. — [2-ге вид., доп.]. — К. : КНЕУ, 2005. — 298 с.
9. Кондрашова Л. В. Моральна психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. В. Кондрашова. — К. : Вища школа, 1987. — 56 с.
10. Кондрашова Л. В. Формирование личности потенциала будущих специалистов как показатель качества высшего образования / Л. В. Кондрашова // Вісник СевНТУ : збірник наукових праць. — Вип. 127. — Серія : Педагогіка. — Севастополь, 2012. — С. 3—5.
11. Концепція гуманітарного розвитку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Table/koncsep.htm>. — Назва з контейнера.
12. Кравець В. Основні підходи до сексуальної соціалізації учнівської молоді в країнах західної та східної Європи / В. Кравець // Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн : монографія / [за ред. члена-коресп. АПН України, проф. В. Кравця]. — Тернопіль : Астон, 2009. — С. 172—204.
13. Кравець В. П. Збереження репродуктивного здоров'я вихованців інтернатних закладів : навчально-методичний посібник / В. П. Кравець,

О. М. Кікінеджи, О. Б. Кізь. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. — 180 с.

14. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. — М. : Издательство “Наука”, 1984. — 444 с.

15. Максимчук Н. П. Психологія сексуального розвитку : навчальний посібник [для студентів ВНЗ] / Н. П. Максимчук. — Камянець-Подільський : ПП О. А. Буйницький, 2006. — 144 с.

16. Нагаев В. В. Психология сексуальной безнравственности / В. В. Нагаев. — Сыктывкар : Общество психологов СССР ; Коми респ. отделение, 1990. — 224 с.

17. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : osvita.ua/legislation/other/2827. — Назва з контейнера.

18. Олійник Л. Статеве виховання : навчальний посібник з питань здійснення статевого виховання дітей від народження до юнацького віку / Л. Олійник. — Миколаїв ПП “Прінт-Експрес”, 2010. — 112 с.

19. Основи / Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і головний ред. В. Бусел]. — К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2007. — С. 861.

20. Петрунько О. В. Актуальні проблеми сексуального виховання підлітків / О. В. Петрунько. — К. : ДЦССМ, 2004. — 80 с.

21. Підготовка до трудової діяльності / Енциклопедія освіти. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — С. 676.

22. Підготовка майбутнього вчителя до морального виховання учнів : навчальний посібник / [авт. кол. ; В. К. Демиденко (керівник) та ін.]. — К. : ІЗМН, 1996. — 204 с.

23. Поясок Т. Б. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у вищих навчальних закладах : дис... канд. пед. наук : / Т. Б. Поясок / 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. — К., 2004. — 20 с.

24. Приходько В. М. Підготовка майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей : науково-методичний посібник / В. М. Приходько. — Запоріжжя : Прем'єр, 2006. — 288 с.

25. Про невідкладні заходи протидії в Україні розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.moz.gov.ua. — Назва з контейнера.

26. Про програму профілактики СНІДу та наркоманії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. — Назва з контейнера.

27. Про розроблення державних стандартів вищої освіти [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1247-98-%D0%BF>. — Назва з контейнера.

28. Проблеми сімейного та статевого виховання дітей і учнівської молоді : науково-методичний збірник / [відп. ред. С. О. Свириденко]. — К. : ІСДО, 1995. — 88 с.

29. Програма – “Тіло – храм Святого Духа” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.rr.lviv.ua. — Назва з контейнера.

30. Пуховська Л. П. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах : порівняльний аналіз / Л. П. Пуховська // Міжнародне співробітництво та університетська освіта [відп. за випуск Журецький Я. Л.]. — Миколаїв : Видання ЧДУ імені Петра Могили, 2000. — С. 7—14.

31. Рибалка О. Я. Формування готовності студентів біологічних факультетів до виховання у підлітків культури міжстатевих стосунків : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / О. Я. Рибалка ; Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. — Кіровоград, 2005. — 22 с.

32. Сечейко О. В. Статеве виховання підлітків у сучасних умовах / О. В. Сечейко // Педагогіка і психологія. — 1999. — № 4 (25). — С. 93—98.

33. Сімко Р. Т. Поняття готовності до професійної діяльності на сучасному етапі розвитку психологічної науки / Р. Т. Сімко // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. — К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2011. — Випуск 13. — С. 415—425.

34. Слостенин В. А. Формирование творческой личности будущего учителя / В. А. Слостенин // Современная педагогика. — 1975. — № 1. — С. 79—85.

35. Соціальне сирітство в Україні : експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / [авт. кол. Л. С. Волинець, Н. М. Комарова та ін.]. — К. : Студцентр, 1998. — 120 с.

36. Станская А. А. Проституция несовершеннолетних – социальная и правовая проблема общества / А. А. Станская. — СПб : Асланов ; Юридический центр Пресс, 2005. — 336 с.

37. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л. Педагогіка управління : навчальний посібник / Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ, О. С. ПОНОМАРЬОВ, З. О. ЧЕВАНЬОВА. — Х. : НТУ ХПІ, 2003. — 408 с.